

ПЕРИОДИЧНА ЕВАЛУАЦИЈА програма локалних иницијатива за запошљавање младих

Октобар 2018. године

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Издавач:

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
Влада Републике Србије

Уредник:

Драгана Јовановић Аријас

Ауторка:

Александра Лакићевић Добрић

Дизајн и припрема:

Далибор Јовановић

Влада
Републике
Србије

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

ПОДРШКА: Израду ове публикације омогућила је Швајцарска агенција за развој и сарадњу (СДЦ) у оквиру пројекта „Подршка спровођењу Програма реформи политике запошљавања и социјалне политике у Републици Србији са фокусом на политику запошљавања и повећања запошљивости младих главна фаза“. Ова публикација не представља нужно званични став Владе Швајцарске.

НАПОМЕНА: Ова публикација не представља званичан став Владе Републике Србије. Сви појмови употребљени у извештају у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

САДРЖАЈ

1. Увод	3
2. Програм локалних иницијатива за запошљавање младих – главна фаза	5
3. Главни налази	8
4. Препоруке.....	14
а.Препоруке за подржане пројекте/моделе у оквиру Програма и Програм у целини.....	14
б.Препоруке за јавне политике за подршку запошљавању и запошљивости младих	16

1. Увод

Пројекат „Подршка спровођењу Програма реформи политике запошљавања и социјалне политике у Републици Србији са фокусом на политику запошљавања и повећања запошљивости младих” (Иницијатива за запошљавање младих) део је ширег програма који финансијски подржава Швајцарска агенција за развој и сарадњу (Swiss Agency for Development and Cooperation – SDC) под називом „Знањем до посла: развој вештина младих и приватно-јавних партнерстава у Републици Србији”.¹ Општи циљ овог програма је инклузивно и одрживо повећање запошљивости младих у Републици Србији.

Иницијатива се реализује кроз иновативне и свеобухватне приступе у оквиру различитих сектора који се баве питањем незапослености младих, што води остварењу циљева предвиђених релевантним стратешким документима, посебно Програмом реформи политике запошљавања и социјалне политике. Пројекат спроводи Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва (СИПРУ тим) у партнерству са кључним ресорним министарствима задуженим за спровођење политика запошљавања и запошљивости младих у Републици Србији – Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарством просвете, науке и технолошког развоја и Министарством омладине и спорта.

Иницијална/пилот фаза програма „Иницијатива за запошљавање младих“ трајала је од октобра 2015. до октобра 2016. године. Водећа активност у оквиру пројекта била је „Програм локалних иницијатива за запошљавање младих“ (у даљем тексту Програм), који је спроведен путем јавног конкурса „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“ у периоду фебруар – јул 2016. године. За време трајања пилот фазе Програма подржано је десет иновативних приступа и решења кроз три различита модела подршке у зависности од степена зрелости иновације.

На основу налаза евалуације пилот фазе² и консултативног процеса са организацијама цивилног друштва (ОЦД) – носиоцима иновативних модела за повећање запошљавања и запошљивости младих, СИПРУ тим је у партнерству са ресорним министарствима одобрио наставак подршке развоју друштвене иновације шест иновативних модела за повећање запошљавања и запошљивости младих током главне фазе Програма у периоду од фебруара 2017. до фебруара 2018. године. На основу искуства из пилот фазе, током пролећа 2017. године расписан је други јавни конкурс „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“, у оквиру ког је одобрено девет пројеката – модела за повећање запошљавања и запошљивости младих.

¹ From Education to Employability (E2E) – Youth Skills Development and Public Private Partnership in Serbia

² http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/04/Evaluacija_Javnog_konkursa_Podrška_inovativnim_prístupima_za_povećanje_zaposljivanja_i_zaposljivosti_mladih.pdf

Сврха периодичне евалуације је да на основу анализе резултата, искустава и научених лекција током пилот и главне фазе Програма, посебно из угла младих учесника Програма, допринесе дефинисању препорука за развој јавних политика у циљу подршке повећању запошљавања и запошљивости младих.

2. Програм локалних иницијатива за запошљавање младих – главна фаза

Током главне фазе Програма локалних иницијатива за запошљавање младих (фебруар 2017 – фебруар 2018. године) одобрен је наставак кроз директну подршку развоја друштвене иновације шест иновативних локалних пројеката/модела за повећање запошљавања и запошљивости младих из пилот конкурса „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“ (фебруар – јул 2016. године).

У следећој табели наведени су пројекти који су добили наставак подршке за развој друштвене иновације за повећање запошљавања и запошљивости младих током главне фазе Програма 2017. године.

Општи циљ Програма је подршка иновативним приступима који доприносе решавању проблема запошљивости или запошљавања младих (15 до 30 година) кроз локална партнерства организација цивилног друштва са приватним сектором. Иновативни приступи би требало да допринесу остварењу једног или више **специфичних циљева**:

- ✓ **подржати креирање радних места** (нпр. кроз подршку предузетништву младих, бољи приступ информацијама, едукацији, бизнис саветовању и менторству);
- ✓ **повећати запошљивост младих, њихову мобилност и флексибилност** (нпр. радне/стручне праксе у малим и средњим предузећима, омладинским организацијама и организацијама цивилног друштва, као и прилике за развој генеричких, односно преносивих вештина);
- ✓ **допринети предузетничком учењу** за младе кроз формалну и неформалну едукацију;
- ✓ **повећати запошљивост младих жена и мушкараца који се суочавају са додатним баријерама приликом уласка на тржиште рада** (нпр. млади без квалификација, млади Роми и Ромкиње, млади са инвалидитетом, млади који су изашли из система институционалне бриге и друге осетљиве групе становништва обухваћене различитим стратешким документима).

У оквиру Конкурса су подржани пројекти/иновативни модели кроз три различита модела подршке развоју друштвене иновације:

Модел подршке 1: Подршка раном развоју иновативних приступа запошљавању младих како би се нека идеја која боље одговара на проблем у заједници разрадила до фазе да може да се пилотира/спроводи.

Модел подршке 2: Подршка **унапређењу** иновативних приступа запошљавању младих како би се иновативно решење које је разрађено и применило или, ако се већ спроводи, додатно унапредило (разрадом оних сегмената који су се показали као потребни на основу научених лекција током спровођења).

Модел подршке 3: Подршка расту и ширењу, односно скалирању иновативних приступа запошљавању младих који су се показали успешним у пракси.

Табела 1. Иновативни модели за повећање запошљавања и запошљивости младих у оквиру главне фазе Програма (фебруар 2017 – фебруар 2018. године):

Реф. број	Назив пројекта	Носилац пријаве (ОЦД)	Локација	Буџет пројекта (CHF)
МОДЕЛ 1				
1.	СУСРЕТ	Ромкиње Војводине	Општина Нови Бечеј (насељена места: Нови Бечеј, Ново Милошево, Бочар и Кумане)	2.999
МОДЕЛ 2				
2.	Практична академија	Удружење за локални развој Каменица	Нишавски округ: Град Ниш, општине Ражањ, Алексинац, Меровина, Доњевац, Гаџин Хан и Сврљиг	25.000
3.	БУДИ ДРУГАЧИЈИ 2! – Потврђивање скалабилности модела <i>Активатор</i> кроз изградњу имплементационих капацитета у складу са захтевима повећаног броја корисника из Јабланичког округа	Европски покрет у Србији Лесковац	Лесковац, Власотинце, Лебане, Медвеђа, Бојник, Црна Трава	25.000
4.	ДАФФ агробизнис start-up за младе 2	Удружење Феномена	Рашки, Моравички, Златиборски и Подунавски округ	25.000
МОДЕЛ 3				
5.	Локална партнерства за запошљавање младих – образовање по мери привреде	Развојни бизнис центар Крагујевац	Крагујевац	24.880
6.	Истражи свој бизнис 2	Регионални едукативни центар Банат	Три локалне самоуправе на територији Баната (Кикинда), Бачке (Нови Сад) и Срема (Стара Пазова)	26.000

Програм *Сусрет* удружења Ромкиње Војводине наставак је модела *Да ли знаш? Да ли можеш!* који је развијен током пилот фазе Програма. Намера је била да се подржи наставак развоја овог модела кроз комбиновани приступ – Модел подршке 1, са циљем да се пројекат унапреди и да се потом, кроз Модел подршке 2, примени и провери у пракси. Унапређен модел у оквиру програма *Сусрет* за повећање запошљивости и запошљавања младих Рома

и Ромкиња, према оцени СИПРУ тима, није био довољно утемељен на претходно развијеном моделу, самим тим ни разрађен у довољној мери да буде подржан кроз Модел подршке 2 у наставку реализације главне фазе Програма. Због тога овај модел није даље разматран у извештају, али је у Прилогу 1 дат преглед програма *Сусрет* у оквиру Модела подршке 1.

3. Главни налази

Програм је успешно идентификовао и подржао развој и унапређење локалних иновативних приступа за повећање запошљавања и запошљивости младих кроз локална међусекторска партнерства, чиме су остварени специфични циљеви Програма: отварање радних места кроз предузетништво, побољшан приступ информацијама, образовање и обуку, пословно саветовање и менторство, финансијску подршку; допринос повећаној запошљивости, мобилности и флексибилности младих, укључујући младе који се суочавају са додатним препрекама на тржишту рада, кроз стручне праксе у привреди, јавном и цивилном сектору, унапређење преносивих и генеричких вештина; предузетничко учење за младе кроз неформално и формално образовање.

Број учесника Програма је ове године скоро удвостручен у односу на пилот фазу Програма. У 2017. години у Програм је укључено 200 младих учесника, од којих су 61% особе женског пола. Млади долазе из различитих градова у Србији – осим градова у којима су се реализовале програмске активности (Краљево, Лесковац, Нови Сад, Кикинда, Стара Пазова и Ниш), млади долазе и из околних градова и места (попут Чачка, Крагујевца, Београда, Варварина и сл.). **Пилот фаза Програма (2016) је укључила 106 младих особа, од којих су 53,8% особе женског пола.**

У 2017. години је укупно 200 младих људи (61% младих жена) завршило обуку о предузетништву и/или стручну праксу, док је нешто више од две трећине имало приступ пословном саветовању и менторству: 54 младих (М–23 и Ж–31) је завршило обуку, стручну праксу и добило менторску подршку у програму *Практична академија*; њих 42 (М–16 и Ж–26) су корисници иновативних услуга мултисекторског кластера за предузетничко запошљавање младих „Активатор“, који чине предузетничка обука, стручна пракса и менторска подршка; укупно 13 младих (М–3 и Ж–10) је завршило образовни програм *ДАФФ агробизнис start-up за младе* за подстицање предузетништва младих у пољопривреди; 91 млада особа (М–36 и Ж–55) је завршила предузетничку обуку у програму *Истражи свој бизнис*, од којих су 32 особе (М–14 и Ж–18) поред основне завршиле и напредну обуку о предузетништву.

Према резултатима оствареним у досадашњем току реализације овогодишњег Програма, **18,5% (37) учесника Програма 2017. године је покренуло сопствени бизнис, од чега су 24 особе женског пола. Укупно 15 младих особа (40%) је покренуло свој бизнис уз финансијску подршку кроз Програм.** Највише новооснованих бизниса је у услужним делатностима, потом следе производња и пољопривредна производња.

Након нешто више од годину дана, **58,5%** од свих учесника пилот фазе Програма је 2016. године остварило запослење или samozапослење, што је око 2,5 пута више него на крају прошле године.

Млади који се суочавају са додатним баријерама на тржишту рада чине 59% од свих учесника Програма у 2017. години; то су у највећем броју дугорочно незапослене младе особе и младе особе из руралних подручја, а укључене су и младе особе из материјално угрожених породица, неформално запослени млади, неквалификовани млади, младе особе са инвалидитетом, младе особе из система социјалне заштите, Роми, итд. **Млади који се суочавају са додатним баријерама на тржишту рада чине 68,9% од свих учесника пилот фазе Програма.** Међутим, Програм је током две године у врло малој мери успео да укључи младе жене и мушкарце који нису запослени и нису укључени у образовање или обуку – NEET³ категорију.

У групи младих учесника Програма 2017. највећи је удео младих са терцијарним нивоом образовања, односно вишим и високим образовањем (37%), следе учесници са завршеним средњим образовањем (33,5%), потом студенти (28%) и незнатан удео особа са завршеним само основним образовањем. Овај податак кореспондира податку високе незапослености младих са завршеним терцијарним образовањем у Србији, али и указује на то да ови млади имају потребу за подршком при укључивању на тржиште рада. **Велики број ових младих људи се школовао за занимања која су по истраживањима суфицитарна на тржишту рада. У пилот фази Програма највећу групу су чинили млади са завршеним средњим образовањем (51,9%),** потом са терцијарним нивоом образовања, односно вишим и високим образовањем (41,5%), студенти (5,7%) и једна особа са завршеним основним образовањем.

Квалитет запослености младих из пилот фазе Програма је низак. Међутим, тај квалитет не одскаче од квалитета запослености у Србији, који је према недавним истраживањима неадекватан, односно низак. На таквом тржишту рада млади су посебно осетљива група; стога су се и у овој групи младих могли приметити неки показатељи који су неповољнији у односу на општу популацију – виши удео флексибилних уговора о радном ангажману, висок удео запослених који раде на пословима за које су потребне ниже квалификације, немогућност професионалног усавршавања и напредовања, итд.

Узорак младих незапослених лица из Програма 2016. године оставља утисак поседовања добрих радних навика, високе пословне етике и вештина које послодавци траже; међутим, за њих проблем није налажење посла, већ избор послова. Овакав закључак илуструје квалитет запослености младих чија је основна одлика флексибилност уговора са нижим степеном сигурности, рад на пословима који траже нижи ниво квалификација, итд.

³ Not in Education, Employment or Training.

С друге стране, у околностима изузетне рањивости младих бизниса, са мало подршке у раним данима развоја и сталне борбе за опстанак, **позитивни су налази праћења новооснованих бизниса кроз Програм у погледу одрживости и генерисања нових радних места**. На овакву оцену пре свега указује задовољство послом и одлучност младих да и даље раде и шире своје пословање. Осим овог позитивног тренда, било је и бизниса који нису успели да се одрже на тржишту у протеклом периоду и поред финансијског подстицаја и нефинансијске подршке.

Као главне изазове са којима се суочавају на тржишту рада млади из Програма наводе: а) неусклађеност образовног система са потребама привреде и неусклађеност занимања младих са тржиштем рада, непостојање адекватних радних места и понуде, б) низак квалитет запослености, в) девијације на тржишту послова – нефер тржишно надметање, некоректна и нетранспарентна додела послова, г) затвореност привреде да младима омогући стицање радног искуства и стручне праксе – нема разумевања пословног и приватног сектора за потребе младих, нити су у довољној мери укључени у образовање/обуку младих за потребе тржишта рада, д) недовољно фондова за подстицање запошљавања младих и неподстицајно пословно окружење и њ) (де)мотивисаност дела популације младих услед свих наведених изазова, међу којима се посебно истиче пасивност младих у руралним крајевима где су могућности веома ограничене – тачније, нема их.

Млади имају потребу за подршком у тражењу посла и унапређењу изгледа за запошљавање. Поред финансијске подршке за подстицање нових бизниса препознају и потребу за нефинансијском, саветодавном подршком. Уједно имају потребу за стицањем адекватне и признате стручне праксе и радног искуства, као и потребу за уважавањем мишљења младих од стране привреде и приватног сектора. Осим тога, потребне су им прилике за стицање нових знања и вештина, приступ релевантним информацијама, остваривање контаката и ширење пословне мреже, примену стручних знања у реалном контексту привреде, потврду пословних идеја, стицање самопоуздања и сигурнији наступ при сусрету са послодавцима или на тржишту рада.

Млади сматрају да подршка за запошљавање младих треба да буде доступна на системском нивоу – преко локалних институција, невладиних организација и привреде, као и кроз већу доступност и више оваквих програма за младе. Међутим, **локална самоуправа, локалне институције и представници бизнис сектора се врло мало/недовољно баве проблемима са којима се суочавају млади при уласку на тржиште рада и подстицањем запошљавања младих.** Млади посебно истичу **незаинтересованост и неразумевање привреде и приватног сектора за потребе младих, недоступност приватног сектора за стицање праксе, али и затвореност за стицање првог радног искуства.**

Учешће у Програму допринело је промени става младих људи у погледу веће флексибилности и мобилности на тржишту рада. Млади незапослени из Програма 2016.

године сматрају да су им изгледи за запошљавање и након годину дана од завршетка Програма добри и да су подстакнути да наставе са радом на унапређењу својих компетенција. Повећан еластичитет младих људи да се адаптирају у односу на прилике на тржишту рада је веома значајан ефекат и трајна вредност Програма у свету брзих промена, а тиме и промена на тржишту рада.

Према мишљењу две трећине младих учесника у 2017. години, Програм је у потпуности одговорио на њихове потребе на тржишту рада, али и на уклањање баријера са којима се суочавају при уласку на тржиште рада. Ово је изузетан успех појединачних програма, који су успели да на прави начин препознају потребе младих и привуку циљну групу, али и да својим садржајем изађу у сусрет очекивањима младих особа. **Сваки учесник Програма из 2017. године и сваког појединачног програма препоручио би га својим пријатељима, колегама, родбини, итд.**

На основу одговора младих учесника из 2017. године, Програм ВЕОМА ЗНАЧАЈНО доприноси развоју интерперсоналних компетенција и ЗНАЧАЈНО ДОПРИНОСИ развоју радних и персоналних компетенција. У односу на узорак младих из 2017. године млади учесници пилот фазе Програма су допринос програма свакој од три групе компетенција оценили нижом оценом, али су свеједно проценили да Програм ЗНАЧАЈНО доприноси развоју ових компетенција. **И поред нијанси у оцени доприноса Програма развоју компетенција релевантних за тржиште рада, оцена на нивоу ЗНАЧАЈНОГ и ВЕОМА ЗНАЧАЈНОГ доприноса је изузетан ефекат Програма у целини, као и појединачних програма за изградњу трајног капацитета и доприноса унапређењу запошљивости младих.**

За младе из 2017. године највећи значај за процес учења и развој компетенција имају практична обука (стручна и предузетничка), менторска подршка и стручност едукатора. Учење на основу искуства, стручне праксе, учење од других и подршка у преузимању одговорности су аспекти који су такође високо оцењени од стране учесника Програма. **Присутно је слагање у прва три аспекта Програма са младим учесницима пилот фазе Програма – једина разлика је у редоследу јер су они као кориснију оценили стручност едукатора у односу на менторску подршку.** За групу младих из 2016. године у важнијим аспектима програма се издвојила флексибилност, што није случај код нове генерације младих учесника Програма.

Као најзначајније користи од учешћа у програму, млади из пилот и главне фазе Програма су издвојили стицање нових знања и вештина, стицање контаката и већег самопоуздања у погледу својих компетенција на тржишту рада. Очекивано, млади из пилот фазе Програма су у већој мери имали користи од остваривања (само)запослења, увећања прихода и стицања радног искуства од овогодишњих учесника програма, будући да програми још увек трају. Приближно у мањем, али сличном обиму млади из пилот фазе

Програма су и ове године оценили корист програма за подизање атрактивности на тржишту рада и отварање могућности за запослење и професионално усавршавање.

Осим наведеног, из разговора са младима можда најзначајнија корист од учешћа у Програму је да се ови млади људи осећају оснажено за даље подухвате на путу остваривања својих професионалних циљева. Програм је допринео спремности ових младих људи да прихвате изазове и стварају решења. Учешће у Програму је било подстицајно за настанак нових пословних идеја, за идентификовање потенцијалних партнера, потребних ресурса и извора подршке; оно што је можда најбитније је освешћивање потенцијала и снага ових младих људи – чак и уколико учешће у Програму не резултира одмах запослењем, знатно унапређује изгледе за запошљавање.

Млади су посебно осетљива категорија, чак и када припадају групи образованијих и мотивисанијих младих људи, чији су изгледи за запошљавање далеко већи. Налази ове евалуације показују да се и они суочавају са додатним баријерама и да им је потребна подршка за укључивање на тржиште рада. У контексту високе незапослености младих, слабо развијене предузетничке традиције и културе, нестимулативног регулаторног оквира за подстицање предузетништва код младих, недовољне финансијске и нефинансијске подршке, недовољног програма подршке за запошљавање младих и пасивног или недовољно спремног приватног сектора да буде друштвено одговоран у области образовања младих, не чуди што до скромне понуде програма подршке за младе стижу само они најупорнији. Као што је и претходна евалуација показала, потребно је пажљиво балансирати између ефективности и праведности подршке. **Програм је показао да има утицај на подстицање младих да буду проактивни, али је и даље остао велики изазов како досегнути, мотивисати и укључити оне младе који су најудаљенији од тржишта рада.**

Одлука да се директно подржи наставак подршке за ове иновативне моделе показала је своју оправданост, јер је управо континуитет подршке допринео вишеструкој користи и „заокруживању“ посла започетог у 2016. години. Унапређен је капацитет ОЦД, оснажена је њихова позиција у локалним срединама у којима су млади препознати као релевантни актери и лидери у решавању проблема запошљавања и запошљивости, сви иновативни модели потврдили су потенцијал за ширење и одрживост, покренута је једна системска иницијатива у сектору образовања за решавање узрока проблема запошљавања и запошљивости, а у целини су појачани ефекти на побољшање позиције младих на тржишту рада.

Четири иновативна модела за повећање запошљавања и запошљивости младих су потврдила потенцијал за скалирање кроз остварене резултате. У ком року, којој мери и облику је овај потенцијал остварив треба да буде предмет прикупљања аргумената у наредном периоду – кроз анализу нето ефеката реализованих мера, анализу трошкова и користи, евалуацију и праћење учесника у наредном периоду, итд.

- ❖ *Практична академија* – модел иновативне стручне праксе студената у МСПП и јавном сектору са циљем повећања запошљивости младих кроз развој њихових локално примењивих практичних знања и пружање развојне подршке привреди неразвијених општина.
- ❖ *Буди другачији* – иновативни модел мултисекторског кластера за предузетничко запошљавање младих „Активатор“, који кроз сет иновативних услуга за развој предузетничког учења повећава запошљивост младих и доприноси отварању нових радних места.
- ❖ *ДАФФ агробизнис start-up за младе* – иновативни модел за подстицање предузетништва младих у пољопривреди и допринос предузетничком учењу за младе, посебно оних који се сусрећу са додатним баријерама приликом запошљавања.
- ❖ *Истражи свој бизнис* – иновативни модел унапређења знања и вештина младих о предузетништву са циљем креирања нових радних места и подизања свести локалних заједница о значају неформалног образовања, целоживотног учења и менторског програма за оснаживање и развој предузетничког амбијента код младих.

Један модел је покренуо системску промену у сектору образовања:

- ❖ *Локална партнерства за запошљавање младих – образовање по мери привреде* представља системску промену кроз унапређење програма средњег стручног образовања и конкретно унапређење образовних курикулума за два профила: машински техничар за компјутерско конструисање (МТКК) и техничар за компјутерско управљање (ТКУ) на начин да одговарају захтевима послодаваца у металопрерађивачком сектору. Измене курикулума се заснивају на успешним резултатима иновативног модела *Развојна партнерства за запошљавање младих*.

Конкурсна процедура и документација другог јавног конкурса „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“ унапређена је интегрисањем научених лекција, искустава и препорука конкурса из пилот фазе Програма. Такође, конкурсне процедуре у великој мери усклађене су са процедурама конкурисања за бесповратна средства (грант) у ИПА II програму.

Осим тога, како су циљеви Програма јачање капацитета актера из јавног, приватног и цивилног сектора у креирању иновативних и одрживих решења за повећање запошљавања и запошљивости младих, што доприноси коришћењу средстава ИПА II у области запошљавања и запошљивости младих у предстојећем циклусу, ово је врло корисно унапређење процеса селекције. Сва наведена унапређења поставила су сцену за побољшање квалитета и раст иновативних приступа за подршку младима у транзицији ка тржишту рада.

4. Препоруке

У овом делу извештаја наведене су препоруке које произлазе из главних налаза периодичне евалуације, која је обухватила праћење спровођења иновативних решења за повећање запошљавања и запошљивости младих, фокус групе и интервјуе са младим учесницима пилот Програма и Програма у 2017. години и преглед унапређења другог јавног конкурса „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“.

Препоруке се односе на идеје за правце и промишљања о даљем развоју и унапређењу иновативних модела за повећање запошљавања и запошљивости младих и Програма у целини, и предлог јавних политика за подршку запошљавању и запошљивости младих на основу научених лекција и искуства развоја иновативних модела за решавање проблема запошљавања младих.

а. Препоруке за подржане пројекте/моделе у оквиру Програма и Програм у целини

Унапредити систем за праћење, извештавање и мониторинг програма и учесника програма – иако се овде може приметити напредак настао усмеравањем СИПРУ тима, систем праћења и процене успешности пројеката треба да буде системски реализован и свеобухватан. Предуслов за то су базе података учесника пројеката које садрже основне социодемографске карактеристике (пол, стручна спрема, године старости, статус на тржишту рада), који омогућавају сагледање обухвата најосетљивијих група младих на тржишту рада. Праћење младих у односу на статус на тржишту рада (запослени/самозапослени) је неопходно обезбедити и након одређеног временског периода (након реализације активности, шест месеци, годину дана и више уколико је могуће). Захтев за учешће у праћењу и по завршетку пројеката треба да буде једна од обавеза учесника програма наведена у уговорима са корисницима. Ови подаци су основ за процену да ли је учешће у програму помогло младима да дугорочно реше проблем незапослености и унапреде своје позиције на тржишту рада. Анализа на комплетнијим базама података може са сигурношћу указати на даље правце деловања за унапређење модела, али и прикупити доказе о ефектима програма, што чини основну аргументацију за скалирање и правце скалирања модела. Са знатно проширеном базом корисника програма и искуством реализације од минимум два циклуса подршке младима, анализа ефеката реализованих мера и анализа трошкова и користи су минимални захтеви.

Интензивирати промовисање успешних прича младих учесника претходних циклуса програма – успешни полазници претходних циклуса програма су узор новим учесницима програма – могу позитивно да мотивишу младе за улазак у програм. Успешне приче учесника програма из претходне фазе треба да буду интегрисане у сам садржај обука (студије случаја)

и услуга додатне подршке – саветовање, менторство (што су неки пројекти успешно и урадили: ЕПуС Лесковац, Удружење Феномена, али што је код РЕЦ Банат изостало). Успешне приче младих учесника треба да буду значајније промовисане и на веб страницама, друштвеним мрежама, значајнијим скуповима, јер су они управо прави и жељени ефекат програма.

Подршку у форми пословног саветовања и менторске подршке омогућити свим заинтересованим новооснованим бизнисима и не ограничавати је само на добитнике награда и/или инвестиција – подршка развоју пословања новооснованих бизниса значајно може унапредити одрживост и успешност новооснованих бизниса, а тиме и ефекте програма. Организације могу постати централно место или *hub* за нове привредне субјекте, пословно умрежавање, размену, подршку и саветовање, створити један нови ресурс и обогатити понуду услуга за подршку предузетништву младих, а тиме и подстицање локалног економског развоја.

Информације и кампање за пријаве за учешће у програму усмерити ка младима који су најудаљенији од тржишта рада – информисање путем класичних канала, филијала Националне службе за запошљавање и интернета, најчешће нису канали комуникације које користе млади који се суочавају са додатним баријерама за приступ тржишту рада или припадници NEET популација младих. Током кампања неопходно је приближити се овим категоријама младих којима је учешће у оваквим програмима потребније. Стратегија комуникације треба да садржи више директних канала комуникације са младима – преко ОЦД које раде на терену са директним корисницима, преко факултета/школа, кроз учешће на скуповима где су млади (фестивали, концерти и сл.).

Унапредити јавно признавање стечених компетенција и сертификата кроз неформалне програме обуке, што је један од начина је унапређење система праћења и процене развоја компетенција младих – поред сертификата и препоруке за младе учеснике програма, реализатори програма би требало да унапреде систем за препознавање стечених компетенција који би могао да укључи инструменте за самопроцену, али и екстерну процену координатора програма или партнера из приватног сектора. Освешћеност и препознавање стечених компетенција младих је успешнији начин представљања на тржишту рада, код потенцијалних послодаваца и/или инвеститора. У циљу препознавања квалитета програма неформалног образовања, организације могу искористити могућности које нуди Закон о образовању одраслих и стећи статус јавно признатог организатора образовања одраслих, чиме се препознају у систему образовања и васпитања, а тиме се препознају и издате јавне исправе (сертификати и сл.).

Оснажити сарадњу са представницима локалних самоуправа у циљу заговарања, али и оснаживања капацитета локалних актера за интегрисање потреба младих у локалне стратешке политике. И поред чињенице да је подршка младима препозната као један од

приоритета националне политике друштвено-економског развоја и локалних политика, локалне самоуправе не издвајају довољно средстава за програме подршке запошљавању младих и омладинско предузетништво, а имају и ограничене административне и људске капацитете за решавање проблема незапослености младих. Укључивање представника локалне самоуправе у све фазе програма, подршка програмирању локалних политика, унапређење координације и праћења мера за запошљавање младих ради ефикаснијег коришћења ресурса, допринеће одрживости мера подршке за младе, а тиме и локалном економском развоју.

Усмерити активности ка руралним подручјима и неразвијеним подручјима – иако су појединачни програми и Програм у целини успели да обухвате младе из неразвијених и руралних подручја (а програми подршке младима у тим срединама су ретки), у свим наредним циклусима, услед непостојања или врло ограничене понуде програма за младе, треба давати предност управо неразвијеним и руралним подручјима и младима који долазе из њих.

Значајније промовисати концепте достојанственог рада и друштвено одговорног пословања кроз критеријуме избора партнера из приватног сектора и интегрисање у садржај обука и подршке кроз програме. Један од циљева ових програма је и подизање стандарда пословања, пословне културе и праксе, те на све начине треба спречити реплицирање лоших тржишних и пословних пракси.

б. Препоруке за јавне политике за подршку запошљавању и запошљивости младих

На основу главних налаза ове анализе издваја се неколико препорука за системске мере, уз укључивање свих друштвених актера који треба да допринесу решавању проблема ниске запослености и запошљивости младих.

У складу са развијеним националним и локалним стратешким оквиром који препознаје питање запошљавања и запошљивости младих, **обезбедити средства путем издвајања из националних и локалних буџета и кроз програмирање развојних донаторских средстава за различите дугорочне и краткорочне програме и мере за повећање запошљавања и запошљивости младих.** На тај начин омогућити ширење и увођење у редовну праксу оних програма који су показали добре резултате и високу успешност, те омогућити рани развој и тестирање нових модела.

Приоритизовати и подржати реформу система образовања и васпитања, укључујући неформално образовање – у складу са налазима анализе, посебно подржати наставак модернизације образовних профила који су засновани на компетенцијама и исходима учења у складу са потребама привреде и усвајање Националног оквира квалификација (НОК), увођење предузетничког образовања на свим нивоима образовања и у наставне програме за што већи број образовних профила, усклађивање уписне политике у школама и на

факултетима са тражњом за образовним профилима на тржишту рада, унапређивање стручне праксе на свим нивоима образовања и унапређивање система признавања претходног учења.

Развој и унапређивање механизма међусекторске координације планирања и праћења спровођења програма и мера за запошљавање младих на националном и локалном нивоу, посебно родно осетљивих политика и мера. У оквиру политике запошљавања, приоритизовати инвестиције и креирање послова који подстичу социјални и економски развој и користе расположиве квалитетне људске ресурсе. Унапредити капацитете за планирање, спровођење и праћење политика и мера за повећање запошљавања и запошљивости младих.

Стварање подстицајног пословног окружења за развој приватног сектора и МСП кроз унапређење регулаторног оквира, пореске политике и мера против нелојалне конкуренције. Конкретније подржати предузетништво и покретање сопственог посла младих кроз унапређење регулаторног оквира и пореске политике, као и доступност финансијских подстицаја, али и адекватне подршке новооснованим бизнисима, која укључује доступност пословних информација, образовања, пословног саветовања и менторске подршке.

Унапредити знања младих и ОЦД о коришћењу европских програма за развој иновативности и предузетништва - COSMO програм (програм за МСП), HORIZON (програм за истраживање и иновације) и EaSI (програм за запошљавање и друштвену иновацију). У области пољопривреде, омогућити доступност знања о коришћењу ИПАРД фондова за младе пољопривредне предузетнике.